

Kuvia s. 21, 40, 41, 42, 49; Luethelo museon
tulleita esineistä tututtava loppuun.

Kuvia s. 20, 40, 44.

Monessa suhteessa huolettavien ke-
toimien. Muinaisist. kannalta siellä tuskin
voi parempaa saada. On mielestään
päänettäväksi valmistettava. A2

Kertomus

Haapajärven Kirkkokunnan

^{muistoksi}
Muinaisjaannöksista

Kirjoitti

J. W. Castren.
v. 1886

Linna 5.28
Näköalman keli 2
Skantz Talo 65-67

a).

Maantieteellinen katsaus.

Jos lukija ajattelee Suomessa
kartalla viivau vedetyksi Kokko-
lan kaupungista Rajaa ja Koksken
ja toiseen Porvoon kaupungista La-
junaan kuluvata Kaupunkia Ro-
wanienstä Koksken, niin hän yhä yhä
näiden viivojen yhdyntäpisteestä,
Kärnäniäen kirkon läheisyydestä, sen
kirkonkunnan keskuspiireen, jonka
muinainmuistoihin nähdään ^{nyt} ai-
komus katkiseksi huonionosa kää-
tää. Ensiksi astumme kuitenkin
yhdessä seisonaan tuohon viivojen
yhdyntäpisteeseen ja katsellaan
ympäriämme, juoleen ja toiseen.
Sekä idästä että etelästä ympäröi-
ji tutkittavaa aluamme Suomen-
kelaan tautarit, joiden takana tiedä-
mme olevan Tisalmen ja Kiuruveden
pitäjät idästä, mutta Pielaveden,
Pihlajpirtin ja Lestijärven pitäjät
etelästä. Lännessä taas ^{emme} yhtä vähän kuin

2.
 pohjoisosaan näe luonnollista
 rajaa. Vaan raja siellä kumminkin on
 ja jos se raja osaisi muuta edes ni-
 den pitäjien nimiä, joita siellä raja
 toisella puolella on niin kuuluisi
 siellä tammoinen nimiä: Uvijär-
 vi, Yliwieski, Oulainen — Kaikki
Länneä päin, pohjoisesta taas
 kuuluisi: Kautila, wieläjänsuo
tausta Nurkkauksesta Teumerkin
koillisesta Säräisniemi särästelei-
 si.

Nyt kun tiedämme rajoituksen, tarkkaam-
 me lähemmin itse Kihlakunnan maan-
 tiedettä. Ensiksi pystyvät silmiimme
 järvien ja jokien sini lainat. Lank-
koisessa on suurin järvi, Pyhäjärven esi-
 pykyjään Janotta waan ennen Pistik Kiä-
sen muutousta tähden Pestijärven ni-
 mellä tunnettu. Pyhäjärven laskewat
 wotensa Komujärvi ja Parkkima järvi
 mutta itsellään Pyhäjärven wedet juok-
 sewat Pyhäjokea myöten, joka tässä
Karsämäen Ritkon eteläpuolella Karsä-

3.
 tämä järventä juoksewan Karsä-
mäjoen lisäksi saatuansa, wirtaa
 luoteista suuntaa ja lewittään tuol-
 la Raapajärveksi, saapi etelästä
 päin lisäwesiä Watzjes ja Karra-
järvistä; samaa luoteista suun-
 taan pitien pistäksse tuolla joki
 ditteä rajan yli Salmi Kihlakunta
 jossa Kiulenkui wielä Jaapri Pijps
 joen kautta lisäwettä Raapajä-
wen Kuusua alasta Pirnes =
 järvestä wieläjänsuo minellään Pijps =
 joen kautta Kookatti Sinali ja
Osmauri järvien wedet, niin =
 ikään Raapajärven Kihlakunta.
 Lounaisella ilmausunnalla näem-
 me taas Reisjärven ja sen Kaup-
yhteydet alwan Kiljan järven —
Jamaten, niest, kuin reiden yläpuo-
lella on Kiljan Polo, niin Reisjär-
wen yläpuolella on Kiljan järvi.
Reisjärven lähtee Kalajoki wir-
taamaan erikki tänn Koillisessa
päin tuon suuren niityn läjri joen

x etelästä
 päin Mäg-
 sa joen kautta
 Käyrä järven
 wedet Raap-
 järven Kihlakun-
 taan pohjois-
 puolelta

Ka nimena on Kalajan nitty ja jotta
 ennen on järvenä ollut. Kalajan niti-
 tyn läpi kuljettuaan joitään joki wa-
 la jonne aikaa jamaa Koillisessa
 ilmaan suunnan, kunnes saapi
 yhtyneeksi Kaapajärveen ("Kalajan
 Kaapajärveen") — ilmausko tämä
 Kaapajärven Kihlakunta olisi, jolle
 täällä olisi /
 Kanta & Mmimellistä järven ~~aliksi~~.
 Kaakkoisesta päin yhtyy Kaapajärveen
 Nuotti, Lohi- ja Kuona joet, jouta
 viimeksi mainittu latva päästä
 ja pohjoispuolella Kuonan ja Sokoa-
 en järvi kuivat ovat. Kaapajärven
 lähdettyään on Kalajalla luoteissa
 suunta. Lisäveria saapuu ^{pohjoispuolelta} Kuusaa
 ja Petti-järviltä Kuusaa joen kautta
 sekä pienistä puoista puolelta ja to-
 selta. Levittyään sitten Pidis- eli Pii-
 järven saapi vesijaksos pohjoisesta
 päin lisa vesia iso- ja vähi järvestä
 sekä Karsikkojoesta. Pidisjärven
 päästyään on joella erimätköön sa-
 ma luoteinen ilmaan suunta lasku-

joikkamaa saakka. Välillä ennen
 mereen laskuunsa yhtytfää joki
 eteläpuolelta Siowijoen, jouta
 alkua ^{lähtee} on Petrosjärvi, jiu-
 Kangrojoispuolella Ruisjärven
 Kaapajärven Kihlakunnasta.
 Nyt kun käännämme silmämme
 tuonne Koilliselle ilmaan suunnalle, nä-
 emme ensiksi ToLama (tahi Lampa)
 järven, josta Lama joki lähtee
 niin ikään luoteista ilmaan suun-
 taa virtaamaan ja faatuaansa lisa-
 vesia vähi Lamajärvestä, kää-
 tyy joki kilometri itäpus-
 tella Pippolan kirkon läntis-
 tä ilmaan suuntaa joutsemaan
 ja pidettyään jamaa suuntaa
 vielä länoispuolella kiu Pippo-
 lan kirkon, kääntyy, Laskilän
 ajasta lisäwettä faatuaansa, poh-
 joisee jossa Koillisessa kiu päin
 ja ottaa Pulkkilan kirkon poh-
 joispuolella taas lisäwettä Pulk-
 kilan ajasta, vielä jout Pjuankiu

ojasta, kunnnes jitten tuolla hiukka-
 sen ulkopuolella H. järven kirkon
 kaunan rajasta yhtyy Sikkajokeen.
 — Mutta Sikkajoki itse se lähtee
 tuolta Hämeen Sydänmaalta, Ja-
 wasthousgän Nylän kaakkoispuo-
 lta "Sikkajoen" alla olevasta läh-
 teestä ja juoksee erinomai-
 sen mukitelena susiksi
 luoteeseen päin, waan kääntyy,
 jaatuaansa Pyhäjärven järven vedet
 lisäksi, Korkenkankaan myllyn
 luona joutuiseen päin. Jaatua-
 ansa vielä syvä jokiloista
 lisävesiä, nim. idästä päin
 Mulkkaan joesta ja Krollisesta
 päin Keittävän joesta, kääntyy
 se viimeksi mainitun lisän
 saatuaan susiksi lounas-
 sen, waan sitten luoteeseen
 päin ja yhtyy, kuten jo sanot-
 tui, Kihlakunnan rajan ulko-
 puolella Lamujoen. Talo Kih-
 lakunnan läpi mereen Kulkia.

saan jiltä se sitten jaman
 luoteeseen ilman seennan.
 Kihlakunnan järvistä ja jokiloista
 täten jolville päästyämme, tahd omu
 wisla tehdä "maantieteellisen Katsari-
 daksen" Kihlakunnan wuorin ja ylä-
 mainin. Waan kun rajoituksesta joutuu
 Kihlakuntaa kaakkois ja eteläpuolella
 rajoittava Suomen selkä, jo on mainittu,
 huomioon otettu, niin si muiden vuorien ja
 ylämaiden seloittelemisen paljoa aikaa
 kysy. Kihlakunta on, näet, tasainen
 maata, jossa jatkut ainoat wuori-
 uuppylat ovat kuin jaaria wallame-
 xerä. Tähen vertaukseen soveltuwat
 varsinkin seuraawat wuori uuppylat:
Ulkuan wuori, Kafajan Haapajär-
 ven laskewan Nuottijoen läheis-
 syydellä, 5 neljännestä ^{etelästä} Haapajärven kirkolta
Kuuhingon wuori, Murtojärven ^{koilliseen päin järven} kalajoen
 keskivälillä,
Huhmarwuori, Pidi järven länsi puolella,
Osmanki ja Korkatti wuoret, jaman ni-
 melisten järvien seutawilla,

7
 xx Suurella newalla
 joita se äskettä ja
 jyrkästi kotoaa
 noin 200 askeleen
 kooksi, yhdeksi
 puolen aivan pysty-
 seoraa.

x Mitta määrä otettu
 H:n Pettaroin Kartta
 jama-
 Suomesta
 1853 n: 28.

x Josja korostaa alenwain
 ria rottoja, syviä rei-
 kia ja maantieteellisiä
 Käytäviä.

Näälinnan wuori taku Kilman Kallio,
 Kestilän kirkon etelä puolella, kylmä-
 aso nimellä talon kohdalla. Joita
 kiuta muutamia maantieteellisesti
 yhtä läheistä Kyllä löytyy, waa
 näiden mainitsemisen on siitä syys-
 tä wälttämätön, että kausa näihin
 kiinnittää Jättiläistarujen, joita
 kertomukset paikallaan esiintu-
 oaan. Saman taru peräisyys
 tähden ovat wälä mainittawat
 näät korkeimmat huiput Suomen
 selällä taku siitä haaraantawat
 näkiharjanteet, nim. seuraawat:
Ildeumäki Pyhäjärven etelästä
 jään pistäwällä niemellä,
Uhojomäki Pyhäjärven itä rannalla,
 ja Rauan Kallio, ^{istori.} Reisjärven etelä-
 puolella, lähellä Murtovinperää,
 joka on aalloissa, kuin lainhitiwa meri, päi-
 köin 50 askelta korkeaa, kowaa sinertäwää
 kiweä.*

* Hrn Petterssonin kertomus Suomalaisesta w. 1853
 N: 28.

b).
Jättiläis ja Lappalais. muis-
 toja.

Tämän otsa kirjoituksen alle
 kuuluvat tiedot kerrotaan
 jokilaaksottain: Kolmas
 osassa siis. Yleinen silmäys
~~a. Kolmeen jokilaakso.~~
 laisiin muistoihin lieuse keiton-
 kin ensiksi paikallaan.

Tasankomaalla asuwien ih-
 misten mielestä ^{hankosia olleet} wäen
 ryppylät jotakin omituista. Sen-
 pä tähden ei olekaan kummallista,
 jos ne kiinnittävät kaikki mie-
 likuwitukseensa luomat ilmiöt
 näihin wuoreen-ryppylöihin. Sen
 suurempaa merkitystä ei minun
 puolestani waa mielelläni siihen
 seikkaan, että Haapajärven
 Riklakunnan wuorista, mill' ei
 kaikesta, löytyy tarumaisia
 kertomuksia. Löytyy minun
 kiitteenkin myöntää, että joita:

Kuitta kertomuksia Keuhkosta.
ni oliin laipruvainen uskomaan
että näistä Nämäristä Lariusta
piiloutui Kausan Nämäriä
muista Eusimäisestä asutuk-
sesta ja hallintokivosta.

Kun osu. eräs kertoja oli
kertonut nuo sadat Hinkkaan
ja Kunkinon vuorista, jottatäs
alennusana esiintou, ja puhu-
nut siitä, Niin jättiläisen olisi
pitänyt wisda nuottausa "ve-
ron steen" ja Niin sama jättilä-
läisen olisi pitänyt ^{juuri} Hinkkualla
Kunkinolle Kulkoo, niin autoi
Nän keskeyttävään Rysymyk-
seen, niinkätäden veroa Kuu-
kingolle maksettii, tämän
vastauksen:

"No Hinkkualla on Keisari"
Kunkinolla Kuningas"
voimatta tarkemmin selittää,
niinkätäden Keisari Kuningas

veroa maksoi.

Amittuina, vaikka wakkia
Nämäriä asutus Leikkakko piil-
les siinäkin, että Kausa on hy-
vin tarkasti muistawinaan,
tieu Kulkonien ussiimpien
suuren huippujen välillä,
wieläpö wuoren harjanteilla
Nin. Wuoren harjanteilla kul-
kevan tien puhtaana pitto
näyttäs wiesä päällisellä
Alleen yhtenä wuorella
suuran peikon työnä ja
tarkasti ollaan muistawinaan
mitäkin juuntaankin (itä-
etelään tahi miten kuten) tie
harjanteella käivikin.

a) Kalajoen jokilaappa.

Keisjärven eteläpuolella olewasa
Rauran wuoresta asus ja asem,
Kausan kertomuksen mukaan,
eräs olento, jolle annetaan ni-
met jättiläinen, peikko ja piou.

Asuntoon on hänellä joku
 erinomainen ratsu, josta
 "lainetitiwasfa" on nimensä. Asunto-
 sa ovelta on peikko aina korjau-
 nut risat pois, vaikka niitä
 Niin usein takana olisi siihen
 uusia paimut. Ratsunsa lähellä
 on hänellä suola-aitta, jonka
 vartiominen hänellä on ^{työtään}
 ja ^{xx} nuoren harjanteella itä-
^{Rin} etelään
 kolme olewan tien puhtaana pito.
 Toisena työnä. Peikolla oli van-
 yksi silmä, keskellä otsaa (!), waan
 senkin onnetti hän, kun "Joidin" ^{ma}
 jousellaan siihen nuolen ampui.
 Tien puhtaana pitäjäksi ei so-
 neota enään ole, waan suola-
 aittaanua vielä wartioijoi.
 Kulvijalle muutamalle, näät, jotka
 nuorelle matkanaan oli ruven-
 nut, on sanonut: "mene pois suo-
 la-aitan ovelta".

Taruisa Hinkuan ja Kuukingon wuo-
 rista on paljon yhtäläistä, kuin Raura-

x
 muutamana työnä
 xx
 Gamaton Niin

c)

nuoren taruisa. Tärkeä eroitus
 on kumminkin jo siinä, että sekä
 Hinkualla, että Kuukingolla he-
 rotaan useampia "peikkoja" a-
 suntuansa pitävään. Hinkualla
 niillä on ollut paljonkin, kolla-
 han "nuoren väestä" puhutaan, mi-
 kä ^{fiella} on asuntoansa pitänyt.
 "Ytse Jitarari", joka kertonuksien mu-
 kaan on nuoren isäntä ja hallit-
 siga, asuu kaksi ovisessa kam-
 miassa, jossa on erinomaisen sielä
 kattia ja katto. Tämän ^{oukalon}
^{jättäminen} ^{montama}
 wiserefa on kolmelle jalalle ^{ama} nos-
 tetta kummatoim seuri paasi.
 Nuoren harjanteella myöten kul-
 see "länsi pohjoista" suuntaa
 polku taki käytävä, jonka tie-
 detään olewan hywin kulumut. (*)
 Tätä polkua rupsivat ihmisetkin
 käytävään ja kulkemaan mutta
 peikot eivät sitä mielellään
 sallii.

Olipa muuan "melitämies" Haapa-

x wertaa: Aspelin: Suonan asukkaan J. 94. - jossa kulu-
 mit palvee jostaa uhrialttarille (Helsingin mukaan).

järveä" tehnyt talonsakin polulle
ja Kun "Itse Tiivari" ei ollut "Koto-
na", niin jai talonsa valmiiksi teki-
dyksi. Taloa teliderfä Kun tulta
pidettiin niin "Tiivarin poika" tuli
Katsomaan ja janoi: "missis tules
sihen polulle teit? - jostse Tiiva-
^{max}
ri alisi Kotona, et siinä Kanan
tultas pitäsi." Tämä "Hinkuan
isäntä - greikin poisjällejä rakke-
nettu talo on vieläkin olemaasa
Hinkuan vieron junnella ja oim-
nä sillä on "Tiivari".

Wielä seuraawat Hinkuan vuo-
reen kiinnitetyt tarinat olen sattu-
nut kuulemaan:

"Ansonies ali ausotilla" Keuki-
ään prakkamaasa ja Katosi nas-
kali ja sauo että no piruko sen
vosi. Niin piru tuli ja sauo että
tuosahan tuo on, mitä minua syg-
tät ja löi naskalin miehen rei-

* ~~Itse~~ Hallitsijan nimi on joskus toisten
kertomuksessa Tiivari, toisten Tiivana.

teou. Sitte piru lähti Kawe-
deunäin ja muutau lauat se-
lästä kalisiwat, niin miesjano
että oikeen lauat kalisee,
Kun piru Kävölee, Niin sauo
piru että Kõyhän miehen pitää
viia nuottasakin veron e-
teou * Sillä

Hunkingolla on Kuningas
"Hinkuan Keisari
Siuningasa muu väki."

"Hinkuan järven rannalla nukk-
ankimias ausotilla" niin piru
kukki siitä, jostkan miestä ja
janoi: pois Kautonaama pullo-
posten tieltä".

"Mies ajoi ausotietä Kewoella
ja veellä niin reki särkyi. Mies
noitumaan että "no eikö piru-
kaan tule auttamaan". Kuulua
stäältä pirun ääni että tuon-
ko Kairia ja suuve geuta."

Tälle paikalle jopinee vielä ote
Chr. Salmeniuksen Kirjasta "Historisk

och Oekonomisk beskrifning
 öfver Calajossi soehu, "painetta
 w. 1754, Noika se näyttää, että
 samoja taruja on ollut Jalma-
 nuisseskii tiedosa. Kirja on
 ruotsiksi kirjoitettu, waan tämän
 paikan olen sitä suomautanut.
 "Eräällä jokseukii Koululla
 wuorella on suuri luola ja suuri
 laakkakiwi sen edessä, josta yhtiä
 sen Kausan kertomukseen mukaa
 on wuoren peikolla asuntoua,
 joka välistä waikka hywin kar-
 woin näyttäytyy ja sanotaan
 sillä olewan Käytävänsä ja polkan-
 sa, jotka ovat jokseukii Kulu-
 neita. Jotkut yksinkertaiset ta-
 lousrajat, joilla on ollut aurot-
 sa samalla seudulla, ovat tämän
 wuori-pekoon luultuilla teille
 nostaneet Kiwi granossia (sten räs)
 ja sen päälle pauneet ristin ja

* Sarkoitane räs Hiuksuata

J

Sitten ovat luullotelleet itseän-
 sä, että peikon on pitänyt sen
 tähden heittää polkensa ja
 tehdä itselleen uusi tie Kap-
 jalan matkaa Kuunallekin
 puolelle tätä Koulotta räs-
 tää. Heidän luulonsa mukaa
 on tällä wuoren peikolla oma
 muuttoua ja omat Kotieläime-
 sä. Samaa Kertoua Huhmar-
 mäestä, joka on korkeimpia
 wuoria Koko maassa (Haa-
 maj "Calajoen pitäjässä" tarkoi-
 tetaan), että jini eron on
 ollut ja wiola on peikko. (Tämi-
 ste on yllämainitun Kirjan 54 sivulla)

Tarot Kuukimpo wuoren peikosta,
 sen arunnosta ja wuorella Kulkemis-
 ta teistä ovat yleensä Jamallai-
 sia, kuin niitä jo Hiuksuan wuoresta
 on Kerrottu. Sielläkin on Jitapaitu

* Werton jälkimmäni olewan Kirjoitusta-
 ni "Jättiläisten VäkiKiwi".

joka mies asettanut polulle maahan,
maahan, mutta jaanut kyvön kyy.
Diu, Kun Kuuhingon väkies on tullut
ja sanoneet: "mene pois; mitä
sichon asetut suuren liikkeseen tie-
le."

Jättiläisten asuntopaikkoja on vielä
mainitsemattomia Kalajoen jokilaakso-
warella seuraavat:

Tidösjärven länsipuolella, lähellä
Kaarela nimistä taloa, on vuoresta
pitkään pistäviä luolia, joita nimi-
tetään "Hyöseen luoliksi". Yhtä ki-
veä näiden luolien lähellä nimite-
tään "Tirun Kivessä" ja luoliosapi-
tävät tietysti jättiläiset asuntoon.

Tämä yksi ja sama Taru on nimikkään
vuoresta, jolla on Raunkalan talon
luona, Lähäjärven eteläpuolella
Lamaa Tidösjärven pitäjässä.

Tuo visujen Korjaamis-juttu luo-
lau suulta korrotan tästäkin viime-
si mainitusta jättiläisestä.

Tässä edellä mainitusta Lähä-
järvestä hiukan Koilliseen
päin näkee lukija Kastalla
riemu launeen, Umpilampi
nimellisen ja jos lukijalla on
jotakin niin faastaista, Etäi sitä
voi haudata maahan eikä ~~hau-~~
joksewaan veteen viskata, niin
tänne se saapi viskata. "Lau-
nalla Tarjalaisella" oli kerran
jummoina, niin faastaista.
Teillä on se että Wauha Tarja-
lainen ^(kerran) Lappalainen, joka
te ~~o~~ puuse istui, ja ampui
sen "suurukolla", sillä muun-
lainen luoti ei sellaisessa Teere-
systä. "Ja tämä se oli se saas-
toinen olento ja tämä se Umpi-
lampun viskattiin. Tarjalainen
oli teertä ampunut jos milläkin
ainella, vaan Kun ei mitään
systynyt, niin arvasi, että ei se
teeri olekaan, vaan outliinap."

jalainen, johon ei muunpöytä
Kuin seurus (leivän muur).
"Kuollessaan oli Lappalaisen fano-
nut: "miestä arvoit juu-
ruksella ampua?"

Tanuperaisen on muutenkin
tämä Kupilannun seutu ja Ka-
lissa Kaugas sillä on nime-
näkin.

Yksi "Lappalaismuisto" on minulla wis-
lä kerrottavana tämän jokilaak-
son alaan kuulualta joudulta.

Reisjämsen pohjoispuolella näkee
lukija kartalla Kalajan järven Kuuwa
oimisen alaan, joka edottuu aina
Wedcupää ja Lewonperä oimisiin
talviin saakka. Edumalla maini-
tusta Lewonperä oimisesta talosta
noin pari wenäjän wirstaa poh-
joiseen päin on Koiwikko oist-
sa, Koiwikko maalla, Niwolan
päin on nenevän polun warralla La-
pion oimioiksi janttu, warkan =

Wt. S. 46.
Asutus tieto.

a)

aikaisen asunnun pohja Kym-
menen sylän päässä siitä on wislä:
Kuin Kymen wotela sus, joka eum
Kalajan Kuitaamista on järwenä
ollut. Etelän puolella Raunio-
ta on noin Kymmenen Kymmenen
Kuoppa Katoen Sylän päässä
Rauniosta. Kuoppa näyttää olla
sekä pohjaltaan, että laidoil-
taan kiwitetty. Raunio on 5
Korttelia Korkea ja 2 Syltillä
pimitatu ja päälle on eunättä:
oyt Kaswan Koiwija, jotka ovat
8 tuumaa läpimitatu juureltaan.
(Katsa Kuwa).

b) Pyhäjäsen jokilaakso.

"Mainiota Ihiden mäkeä, Pyhäjär-
wen raunalla Pohjanmaalla "me-
nim oiksein warralla ja alim toi-
wolla tutkimaan. Nyt Korään,
arvelin, kaikki tiedot mitä tuota
mainiota "uhri paikasta" seimlin

x Kts. obsselin: Suomen asukkaat f. 94 (Reinholmin mukaan).

Kuult. muinaisj.
Asutus tieto

Kuwa ✓

21.
on jaatavissa, ja tottakaa noita
toki lieneekin, arvelin. Läheisessä
talossa tiedettiin Kyllä Marton
nuorella olevista Pirun walkka-
masta, Kaiwosta ja Luolasta.
Walkkamasta janoitui "että se joi-
pitää siitä wislääkin huolta":
wainilla poikkakurikat aina il-
keksiään tekewät ja telapuita
pois wislowat, niin joiu se
waan aina uudet laittaa. Kaiwo
se kuului olewan aiksin latona
Kiivistä ja Luola kuului josta
wän pitkäin maan sisään ja
siellä ne poikot waan asu-
ansa pitäwät. Se seikka, että
rakwas pitää wuorta ja sen
merkellisyyksis niin erinomain-
sina on Kyllä omaa nuorelle
mainitla autamaan, waan Kun
Käviin näitä merkellisyyksis Katos-
masta, tuli ajatelleksi, että
se rakwas joiu Kariin Kuumia

25.
paimmoja tarvitse, suurem-
se siitä merkittäviä taru-
telemaan pääsee.

Walkkamana näytettiin minulle
hyvin tavallisen suuren maahan
1/2 kymppiä lewää ja wäkän
toista sylvää pitkä, johon myös
Kylläimet aiwan luonnollisista
ajista risuja ja lastuja ja
irtokaihloja kerää. Ja ne ne
sitten mukamasta owat joiu
"telapuita". Kaiwo taas oli
saminal
märttä painanne wuoresta, ei
sylvääkään syvyydeltään jala-
tomakiwiäkö lienee samun-
ten sisäsi ollut, sitä oli minun
lapioilta waikea suwotatut.
Kivun. Pieni, kirja keppi gril-
laja kasvoi kirkkellä Kaiwaa.
Luolaa sitä ei taas lähimmän
talon isäntä — löytänyt, wai-
ka Kanan sitä nähtiin.
Walkkamana ogläpuolalta se Kuumia

piiru ottaneen sen Kiwi taakkaa,
joka sitten "Hüden Karin" weteen
wiskasi (^{Kentomus siitä} ~~Katso~~ alempana) ja
— lauttojouta wuonesta todell.
lakkii näkyi, waiikka saanen
luonnollinen.

Taru Pyhäjärwesi ja sen niemillä
kulkewata Pirusta tahi "jättiläisistä"
on Tantor K. Kroonin Keräelmistä
joaljon tarkempi ja laajempi, kuin
taru mikä minulle kerrottiin. Täh.
on Kuulmani Kuumiin Kiu tärään
joanna ^{Sanasta junaan!} wuotoksi.

"Hüden niemeltä se Piru lähti ja
matkaytti sillä oli Koko talon:
tensa ja wistä wakkamansa ylä.
puolelta otetta Kiwi taakkaa
ja Pyhäjärwen Kirkkoa jillä oli
tarkoitus Kiwillään mennä jär.
Kemään. Waan Kun tuli Kätty
niemelle niin piti heittä jii.
nen Kättyt, Kun ei jaksanut
kautaa. Itämoniemmen tuli jitten

f)
ja itki sitä Kun piti Kättyt
heitteä. Hukmaniemmen jo piti
heitteä hukmaniemmen ja
Emoniemmen — emäntänsä.
Emonimestä lähti Kuiten.
Nin waan polkkasin Kirkkoa
Kokiti, waan tällä wälillä
olikin niin sywää wettä, että
saappaan seusta alkoi sisään
mennä, waiikka monesta
huwosen wuodasta oli jaappais.
sa warret. Silloin si auttant
menä, kuin heittää Kirkon jär.
Kykivet sywyyteen ja sille
paikalle syntyi "Hüden Kari."
Itäkupulle saapui matkusta.
jauhe wiimein ja itki siinä
harmista oikein aikaloilla."
Luultawasti on tämän jätti:
läisen nimi ollut Pippo, waiikka
Karsa si tätä nimeä suu-
näälle anna. Tätä luulen
siitä syystä, että Hüden wuo:

ren kupaella on Piipon selkä ja saaret.

Tätä jamaista Gliden vuorta näy-
tään joskus sanottavan: "Helvetin-
siksi". Tätä länsipuolisella osalla
on, ³ niel, Kutranoimen talo
nimeltään, jonka saunan päätä
"ei ole kuin Kiives kaitto helvettiin".
Kiives heittäjänä saanee Kammiskin
jättiläisenolla, sillä matkaa on
pitkällisesti.

Gliden vuoren pohjaispuolella on
Hämeeu saari, jonka kohdalla on
Hämeeunniemi. Tämän niemen ylä-
kävi onnea Hämäläisten ja Lappa-
laisten raja: toisen vesillä si toi-
nen saanut kalaa pyytää. Hämeeun-
niemellä on jättiläinen (Lappalainen?)
asunut ja pirtin ^{Kuulun} sijoja eritellen
Kisjään. Hämäläisen luodolta on
jättiläinen saanut paljon kaljona.

* Wailinainen muistoon panna tähden su-
muista onko Hämeeunniemi Gliden niemen
osa? Kallit niemen päätä. Luultavasti jät-
kimäisen.

Waa Herranpa lahuan vuota
taottui "jättiläinen lapsen kerk-
kuun, josta tähden jättiläinen
Kirosi lahuan, niin ettei sitä e-
nään Pyhäjärvestä saada muu-
toin kuin suuren wakiukojen
odella (isäntä kuolee talosta,
jos talon pyydyksillä lalua saadaan
j. n. e.). Lukiija muona kyl-
lä mitunä Kausa lirfäkin Kento.
"muusejaan jollottaa jättiläisiä,
Lappalaisia ja Hämäläisiä. Ni-
inifä ole, niel, wariukin koel-
tanut jättyttä Kausan ouisa ja
oroja.

Savallainen lekoittaminen "Liuna"
ja "Niisi" gawisa tapariteu seur
raawasa tiedon auwosa.

Pyhäjärvestä ^{Gliden} hanteen päin Kiu-
ruveden rajalla niel lukiija
Liuna-aro nimisen talon. Jii-
nen on asukkaat tulleet toisesta
Liuna-aro nimisestä talosta, jo-

Kuivun malle

Ma on Pyhäjärven ja Pielaveden
rajalla, sillä paikalla, jossa Py-
häjärven raja on lähimpänä Koi-
vujärven Pielaveden puolella.
Lisäksi mainitulle Liunaatolle
on suudet asukkaat sen nimen
tuoneet, vaikka paikka joi-
kaan nimi sunnetaan Kuulua
olleen ja on vielä Ilusmäki.
Talo on korkealla kallioisella
mäellä.

Koska kertomukseen tässä on lähellä
Koiwujärven Pielaveden puolella,
taho on näyttää tilaisuutta pistäy-
tyäkseen ^{Kirkkotalon} rajan yli ja sieltä Ku-
luenani kertomukseen esiintuoda.
Kertomus koskee pitkän Koiwujär-
ven Kulkemutta vanhaan asukka-
den välillä ollutta kalastus rajan
ja vaikka minun tiedofani ei ole,
että tämä raja ulottuisi Pyhäjär-
ven pitäjään puolelle, voipi
tarkempi tutkimus saada rajan

g)
yhteyteen Haapajärven kirkko.
Kuunassa olevien vanhojen asuk-
kaiden rajojen kanssa).

Tämä puolustukseni Kerra
rajasta Koiwujärvellä saavilla,
joilla tieto on muistettu paolis-
sani.

"Tätä rajaa, jonka mukaan Kala-
vesiä on jaettu ja josta "vanha
raja" kulkee janoitaa

Lipiön rajaksi

ja asukkaita sen pohjoispuo-
lella kantataa vielä nykyin
Lipiöläisiksi. Raja kulkee
Koiwujärven länsi eteläisellä
kaunalla (Mustan syvällä)
Hämeen saareen, jossa on merk-
kejä Kallioja: Kewosen Kawan
jälki ja awainen jälki. Mikin-
kä raja jatkuu Hämeen saaresta, si-
tä eivät minun kertojani osanneet
selvään tehdä."

Koska yllä pitkästä matkasta,

mikä on Tyhjäjäven ja "Laapawed-
den kirkkojen välillä ei minun
ennistämät mitään jättiläis tahi
Lappalais-taruja saada, vaikka
Nyllä Koetin kertojittain urkkia
tietoja varsinkin siitä jättiläise-
stä, jonka ennen jaatujen tietojen

* Huomautus Toimit.
tajalle! Eikös K.
Krohn mitä kerro?

muksaan* on Tyhjäjävenellä Kulk-
nut ainoa Tyhjäjäven suuhun saakka.
Wäkäiset ja puutteelliset ovat
^{seuraavat} nämätkin Kaksi tietoa mitkä
minulle wislo on Tyhjäjäven jokilaak-
son varrelta.

"Laapaweden kirkolta länteen päin
on maantien varrella Aunsalehto
nimellinen talo. Siitä ruotsin viro-
ta pohjoiseen ^{kuuluu olemaan} päin ~~on~~ Vuonen lai-
teella ~~piirun pato~~ nimellisen
Kiwi lattelma, yhden kortin
ta, päään kortinista Kiwistä la-
dotta. Se juoksee luoteesta Kaak-
koon ja on 40 a 50 syltää pituu-
deltaan, 5 korttelia korkeudeltaan,
2 syltää leveydeltään. Kiivet lattel-

masa kuuluwat olemaan erin-
omaisen "puhdas lajisia ja yk-
seurkkoisia, niinkuin walittuja".
Mitään muuta tästä lattelma-
sta ei kerrottu eikä se olisi huomio-
tani puoleensa vetänytkään,
jollei sillä olisi nimenä "pi-
ruun pato".

^{Laukasta} Aunsalehdon talosta Pirnejäven
raunolla olemaan Kiwilahden taloon
menevän polun varrella on "Lautuu-
vuoret". Muutamaa vuorolla ole-
wasta Kalliossa on Reikä, jossa
jättiläiset pitävät asuntoaan.
Reiän suulle ovat ihmiset kaet-
taneet prauna Kiwitukkoja,
waan jättiläiset ovat ne aina
pois korjanneet.

^{Kuuluu} Samallisia jättiläis-taruja ^{olemaan}
injoiskin Osmauki ja Korkeatti
vuorista, waan seikkiperäistä kerto-
musta en löytänyt niistä kuule-
maan.

Siikajoen jokilaaksi.

Täällä tapaan usein toisinto-
nimen pirulle nimittäin Kilka
tahi Kila. Olipa oudonpi paik-
ka mikä takana, niin siinä on
vaan aina, Kausan Kentonmuksen
mukaan Kilalla asuonsa. Wä-
hän Lamun rannalla, Lapintaipe-
leella on muina jellainen.

Kestilän kirkolta etelään päin, wäljän
pohjois puolella sitä paikkaa, josta
Mulluan joki laskee Siikajokeen
on Kilka Kallio l. Piru Kallio, josta
paholainen asuntoaan pitää.

Wuoreja on todellakin kummallisia
rotkoja ja kummituksia sieltä
kuuluvat waikat ihmiset yhäti
kuulowan. Maanmittari Kirjoista
kuuluu paikalla olewan nimenä
Näällinna Kallio waan Kausi Kallio
ainoastaan lähellä olewan suota

* Molempia Käytetään ihau riuuan. Kila
mahitansa kumminkin alla pehmen-
uus muoto Kilka jasta.

Seisä.

h).

Näällinna Juoksi.

Nimensä tähden mainittin minulle
widä erästä Kaarretta Siikajoesa,
jillä paikalla, missä Neittawän joki
siheä laskee. Luulisi että pai-
kasta, jolla on nimensä "Piru pää",
olisi jo takaita tarujakin, waan
turhaan siitä tiedustelin.

Lamollainen Kaarre kuuluu olewan
siltäkin kohdalla Siikajoesa josta
Mulluan joki siheä laskee. Tä-
hän Siikajoen Kaarresen juoksee
pikkuisen ajan uore lähellä
olewasta pyöreästä suon sil-
mäkkeestä. Sillä suon silmäk-
keellä, joka on Nowan kaupungin
ympärvinä ja on saaren syvä
suppilomainen, on nimensä "Pi-
täjä" Nauta. Pitäjä-saarella
ei Kausa osaa antaa mitkää ilai-
ta selvitystä: Sekoillawat sitä
waan nykyiseen pitäjä (= socken)
sanaan, waan minun luultak-

seini on pitäjä toisinta niemi
kattipalle^x

Kärsämäen ja Piippolan rajalla on
pienu Ristisen järven länsipuolella
Kihlakunnan toinen Rauraniemelli-
nen ruori ja jamaat tarut, mittä
Reisijärven Rauravuoresta Ker-
votaa, Kerotaa myöskin tästä.
Jättä Rauravuorelta on (auso)
tie Pukkilan kirkon länsi puo-
lella olevan Tiiton talon kautta
Lehtomäkeen, joka on lähellä
Kihlakunnan pöytäjois rajaa Lau-
joen länsipuolella. Rauravuor-
rella asuu ^{Leht} Jussi nimellinen
jättiläinen mutta Lehtomäellä
hänen veljensä, Pekka nimeltään²³
"Raurajussi" ja "Lehtopekka" kul-
kevat usein kylillä toistensa lu-
ona ja kun Tiiton talo on Heidän
^x kortaa Aspelin: Suomen Asukkaat f. 91.
Pyhäjärven^{n eteläpuolella} on Rauraniemelli-
niminen paikka Maanselän kahden ruural-
la olevan Savolan talon lähellä. Siellä
kostettiin minua selittää jiten, että
vaikka kollo pitäjään voisi muuta si-
nen hautaan haudata. Waan se selitys
jos millään on keksitty jättäläisiä. Sekisi.

in Ristijärven
Rauraniemelli

Kulettavallansa tiellä, niin ta-
lou ^{tahinmyyriä} ewat ruvenneet kulke-
maan, waan kulkiwat ikku-
nan läpi ja ikkuna ruutu^{ja} oli-
wat särkenest jollaisella kylä-
matkallaan. Waan Tiiton isäntä-
jä keksi keinon. Turvan lakkaa
teki reijät kahla puolta ja
nyt jivot kulkevat waan näi-
den reikien läpi ja ikkuna ruu-
dut pysyvät ehjinä.

Jos lapset ovat pahaa kurvisia,
niin säikytellään heitä Rauri-
jussilla: "Raurajussi tulee!"

Jättiläisten wäkikiwet.

Jättiläismuistoja ovat tawallaus
wielä tämänkin otsakirjoituksen alle
kuuluvat tietoni. Jättäläisiä, ~~Hei-~~
~~ruutuon arveluni jiten, mitä nä-~~
~~ivät wäkikiwet~~ Olen kuitenkin tah-
tonut saada otsakirjoituksen janna,
koska tiedot onisutani yhtähywin
woiwal kuulua jättiläis. Keini

Asutustistoihiinkin ja taas aiwan
 kyvästi voivat olla enolempienkin
 Reunumatta. Kun yhdellä seudulla
 näitä väkikiiviä kutsuttiin jättiläisten
 pyykki-kiiviksi, ja niiden kerrottua
 rajaa osottavan, silloin oli niille
 Kärnäs historiallita merkitystä
 granumaan; waan kun taas toi-
 sella pu seudulla "Kivet Kippe-
 rällä" asemalla merkittivät ikään
 saman asentoisia Kiivia, täy-
 tyi minun muuta niitä luonnon
 asettolomiksi päättämään. Uo-
 seiu tapahtui niinkin, että juu-
 si niitä Kiivia, joita minä mie-
 luisimmu olisin luonnon aset-
 telomiksi päättänyt. Kansa
 kunnioitti nimellä pyykki-
 Kivet ja painu wastaan.

Muallakin Suomessa näytään
 samantaisia Kiivia löydetyn ja
 tutkijat ovat niiden suhteen
 yhtä epävarmoja kuin minäkin.
 Tarkon attan tähän muutamia

2)

lauseita J. Paasosen kertomuk-
 sesta: "Muinaisjäännöksiä ja
 -muistoja Mikkelin kihlakun-
 nasta", jonka olen jättänyt
 käsikirjoituksena Välnyt.
 "Jättiläisten Kari alaa on myös
 useita paikoin tavattawat isot
 Kivet ja Kallion lohkarat,
 jotka ovat ikään kuin ihmis-
 Käden asettamat Kolmen tai
 useamman pienin Kiiven päällä.
 = = = = = . Merkil-
 linen on kuitenkin näitten Ki-
 vien laita. Onko luonnon
 leikki ne tähän aseman
 faattanut vai onko todellakin
 ihmisvoima tarfa ollut wai-
 kuttamassa? Ja viime mai-
 nitusa tapauksessa: mitkä on
 ollut niiden tarkoitus? Tak-
 soume jättää nämä Kyy-
 mykset tulewan tut kimukken
 ratkaistawaksi". - Saman tak-
 * Smy. Ark. X: 102; vrt. "Muinaisten rajamerkit" Lehtimä:
 ellä. Suomi IX: 178.

Don minäkin teledä, waa Kun
 oleu surissi luettelut tärkeim-
 mät näistä Kiivistä en malla
 alla omiakin arveluitani näis-
 tä sanomatta, liensivät ^(Arveluitani) siltä

joain suantyyne, jos tahansa
 Pyhäjärven eteläpuolella näkee
 lukija Kartalla "Kaukilampi" nimeltä.
 Se launen ja toinen pienemmän
 launen sen viereksä sekä Kauki-
 lampi nimeltään. Näiden lampien
 välitse kulkee Karjante, joka
 kuuluu lähtewän Suomen selälle,
 ja ulottuwan Pyhäjärven saakka.
 Yhtä jaksainen ei Karjanteen
 teukkaan ole.

Tällä Karjanteella, Kaukilam-
 pien välillä, sanottiin alwaan
 kaksii "jättäläisten pyykkikiiveä",
~~joita ulottuwan saakka~~
~~kuu~~ ~~Anti~~ ~~lähtea~~ ~~mitä~~ ~~ka-~~
 remaan joita mulla wälttämättä
 piti "hemänsä" Käydä Kattomaa,
 ja, koska "wanhatkin miehet
 aina olivat päiwitelleet, että

Kun ne kevat, jotka niinjäljen
 joutawiaakin asioita tutkiwa,
 siivät tule näkemään, niinkä-
 laisia kummita Kiwia siellä
 meidän fyöän maalle on".
 Sawolan talon nuori isäntä oli
 heti walmis oppaaksi lähtemään,
 "Herroja Kivelle viemään".

Noin 50 sylvää pienempuarta
 "Kaukilampista" edellä mainitulla
 Kaukilampien välillä alwolla
 Kiwikko Karjanteella näytti
 apas suiksi noin 2 sylvää pitkiä
 ja ylitäwään kiintoraisen laa-
 rakiven päällä nostannaisen
 kiivimäkkälään, joka kiinteen
 "pulska" asemastaan oli pois
 wä rätetty. Pienemmät eri
 kiivilajia alwat Kivet alwat
 kiinteen wälä laakakiiven pääl-
 lä ja niiden pienempien Kiwien pääl-
 lä ja wara se suuri Kiwi suun-

* Näin nimetään sellaista Kiweä, jota, ams-
 lami mukaan, ihmiswaimalla on mahdollista
 lükutella.

oppaaukkin muistin aikana oli
 ollut, vaikka gramineer pojal lunt,
 tavasti olivat voimiaan koettas
 saan juu jita' kausilla pois wie-
 räyttäneet. Samalla kausilla
 noin 50 fyttää pohjoiseen päin
 on väkii seureupi ja onituisesti
 säännöllinen muotoinen ^(korttaimais) Kiwi
 kolmen noin ^{Korttelin paksuus} ~~Kolmen~~
 sen kiven varaisa ja "Kylli se on
 ollut jättiläisen lautta (maamittari)
 joka seuruista on jaksanut 200,
 tella "X" Kiven päällä on latukainen
 väisari Kiwi, osoittava pohjoista
 ilmaansuuntaa, pönkitetty pieneu-
 millä kivillä vinoon asemaan.
 (Katsokuva —)

Noin kaksi venäjän viirua Hau-
 kilammen eteläpuolella on Matin-
aho nimellinen paikka, jossa "jätti-
 läisen pyykki-kivi" joutuu Kiwi on.
 Waan sitä tuskin woipi nostannaisk-
 si janoa. Kiwi on, näet, jääntöin

Kiwi on näet noin
 koltoista Kyyrää
 ja pitkä ja yhä
 kyyrään paksuus

Ami Kuva

K.)

mökkäle, 5 Kyyrää (!) pitkä
 ja paksuimmalta paikalta puoli-
 toista Kyyrää paksu. Mittään
 puolelta si lämääkään Kiwi itse
 maahan Koske, waan on ^x jalka: ^x
 Kiwiä kannattamana. Siinoo-
 taan kausan antaman pyykki-
 Kiwi nimen lähön on tämäkkin
 Kiwi kuvattu: ^(Katsokuva —) ~~antamalla~~ ^{antamalla}
 jille sitten aseman ja nimenä
 tähden mikä arvoitakausa.
 Sen asema edellä keurotteen ^{siinä} Hau-
 kilammen Kiwiin on jääntölli-
 gesti ~~potjoisella~~ ^{etelästä ja}
~~uutia~~.

x kolmen ja kahden
 korttelin paksuus
 ten

Kuva! ✓

Haukilammelta länteen päin, lähellä
^{Kuulum}
 Kivilakunnan rajaa ~~on~~ ^{on} Huusilampi
 nimellisen lamman itäpotjoispuo-
 lella olevan kolmelle jalkakivelle ky-
 vin Koskeasti asetetta pyykki: ^x Tämä Kiwi jäi
 Kiwi, niin korkealta, ^{illajaloilta} että mies mah- ^{siinulta nikkemättä}
 teen alitse ^x ~~Kävelenään (!)~~. ^x ~~Itäosa~~
~~Käyngit Kattomaa~~ ~~sestä~~ ~~aitäkkään~~ ~~joka~~ ^(Käyngit)

J. W. Cairns, Harpajärvi
Kihlak. 3. 41

J. W. Castro, Harpajave
Kihcak. 1. 92

J. V. Castro, Haupejärven
Mehlab., käsiinj 5. 40.

? J. W. Coston Kaapa
järkev kirkok. s. '49

* Pyhäjärven itäpuolella, ~~siisessä mainitusta Kiivestä~~
 lella, Niinimäki ni. ~~Ma~~ oilliseen päin, lähellä Pyhäjär-
 visestä talosta poh. vesen juoksewata Hongan jokea
 jaiseen päin on jalka, ³ ~~on~~ Asikkaimäellä ja siitä kyy-
 läntörppä, ¹ ~~minätti~~ ^{toinen vuorou} ~~ta~~ Asikkais Kiivek-
 sinen torppa on saa. Si ~~ta~~ ^{toinen vuorou} jättiläisen väki Kiivestä
 out lähellä alowasta ~~Kutruutan~~ ^{Kutruutan} Kiives on Kolmas puu-
 kolmella jalalla ^(Katosi puu) ~~Kivestä~~ ² ~~Talokkaan~~
 seisowasta maasta. Kiives tuokki woi nostannaisek-
 tonan muuresta ~~Kivestä~~ si sanoo, waan ne piisut jalka
 Torpan lähellä juoksew Kiivot, joiden warafa maakkala
 kaakosta luoteeseen ^{kyölä} ~~kyölä~~, ovat woitu telkittämällä
 wona, jonka äpräkalle pistää — jos ei luonto
 Kiivi on. Kiivi ei mil. dita ole tehnyt.*
 lään tavalla woi olla ^{Kärsämäen ja Pyhäjärven rajalla on}
 nostannainen, waan ^{Syvänoja nimisestä} ~~puronasta~~ ^{pari vintää} ~~länteen päin~~
 yhtäläyden rakwas jättiläinen nostanut Kiiven ^{Rippivälle}
 kulle sen omitui. asemalle", lähtem päälle. Ylännettä ja
 seen asemaansa nostetaan ^{Kiiden mäeksi} ~~Siitä taas pari~~
 tetukki.

^{viosta luoteeseen päin on} ~~Halmamäellä~~
^{(Suuria Kiiviä nostettu} ~~kyököihin.~~

^{kuori ja Mäyrä järvien} ~~Keskiwälillä~~
 on Ison Kiiven Kangas; ^{Koikkoville}

jalalla Kiiville on jättiläinen siellä
 nostanut Isyttäi Korkean Ruip-
 pöpöisen Kiiven. Ryttyjä järven
 pohjoispuolella on taas Rippivälle
 asemalle nostettu pienu aitta.
 Nuoreen Kokonon Kiivi. Iaman
 Ryttyjäjärven saamalla alowasta
 Laktti nimellisestä talosta Lounaa.
 Sen päin wäriin matkaa on Mos-
 tannainen ^{Jyöneä} Kiwi "hyöin jykky aseu-
 nosa".

Waikka kausa melkeen kaikista yllä.
 Korratuista ja useista muistakin
 minulta tarkemmin ^{huomaa}
 matta jääneistä Kiivistä ^{Kertoo}
 tuon jamaisen luulouso, että ne
 ovat jättiläisten nosteleimia,
 luulle tämän Kirjoittaja, että
 näiden jättiläisten väkikiwisen sy-
 typerä ei ole kaikkien laund. ^{Eusik}
 dikin on muurin osa niistä luonnon
 omia nosteleimia. ^{Tai} ~~Siis~~ taas ovat
 sellaisia, ettei niitä kukaan miel-
 lään usko luonnon laittelamiksi.

*waikka niille ase-
 ma on sattunut ni-
 eriskummallisen,
 ettei ~~taikka~~ ^{raha}
 joka woiwakkaita
 jättiläisiä usko-
 enen waukkaan el-
 nen, ^{gräättää} ~~niitä~~
 jättiläisten noste-
 lemiksi.

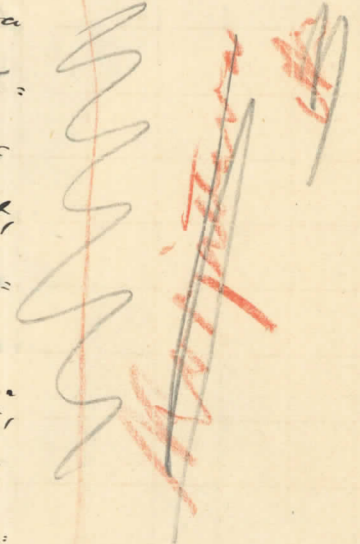
Mielentäni on tuo Salmeniuksen
 edellä kerrottu tieto, "että jotkut
 yksinkertaiset talonpojat ovat vuo-
 si vuosikokoja luultuilla teille no-
 tauet Rivi pantoissa ja luultel-
 leet, että pienen sentin on pitänyt
 keittää polkussa ja tehdä itel-
 leura ruis tie", nyvoin todaksi
 luuttawa seys monenkin Rivien
 "kipperille asemalla". Kyseli tämän

Huomautus Toimittaja: Kirjoittajalta myöskin kerran eräs
 jalle! Missä toiminta topografi * luonnollisesta asemasta
 Kullni Eliappilan
 Petrus Elias Hevillä
 1886 Laksois Sawojen
 Hän tiedusteli luonnontapaamistami jättäjäisten väkittävistä
 asemasta pois siir-
 rettyjä Rivia.

Meroin Kaapajärven Rihlakkamasa
 saisi Nän niiden olevan mahdollis-
 desti Heidän Riviaän. Waan miten
 Kä Kausa olisi voinut unohtaa olla
 niin peräti listamaton källäisten
 Herrain Kulusta ja voinut kertoa,
 että isät ja isien isät jo olivat
 ihmetelleet näiden Rivien outoa
 asemaa, jos ne topografien
 nostelomia olisivat!

D. Jätän vastaisen tutkijan rokkaintavaksi
 väte nuo kansan esittamat
 Kansan puhuma olevilla Riville

antama viivitus pyyhi Rivet väisi olla
 Pääkinnsaaren saarhaan aikaisia
 jana onnut esemalla arve
 leuaa siitä raja merkkeillä, ne kun ovat
 etsittänyt ~~sen~~ ^{kip} Rivien
 väriä kukaan Lyhä järven ja
 Lyhäjänseudilla Pääkinnsaa:
 Ne rauhauteen raja toisten kisto:
 Roitsijan mielestä on kulkeut,
 toisten taas mielestä ei ole kul-
 keut. Arveluni oli kuitenkin
 nätköity miustaki syistä,
 ei ainostaan siitä, että Ryd-
 bergin tekemä viimeinen tutki-
 mus ~~arvot~~ Pääkinnsaaren rau-
 hauteen rajasta näyttää to-
 deksi rajan kulkevan Vienan
 merelle, eikä Pohjanlahteen, jota
 edelliset tutkiijat ovat raja kir-
 jassa mainittuna Kainukaaffina
 pitäneet. * *

"Tyydän, että Toimittaja
 teija kyvään tahtoa
 ti Korjailisid tätä
 jossakin pois lämpä
 raja kysymyksestä
 Kä erittäin mi-
 neitä!
 W. C."

* D. A. Rydberg: Sveriges Traktat

46.

Vrt. 2 20

Asutus tiedot.

Tarkeitus on ollut jättiläis- ja lappalais-
muistojen nimellä esiintuva metä-
~~st~~ Kausan kertomuksista saadut
tiedot, jotka, mielestäni, ovat
muistoja siitä Kausasta, joka
aikaus elottyään Pohjanmaan la-
keuksilla, väistyi pois suhteeseen-
man Kausan heimon edestä. Tästä
väistyneestä Kausasta on joillakin
paikkakunnilla kuultu Kausan ker-
tovan, että se on painunut maan-
alle rikkauksineen ja elää nyt siel-
lä. Haapajärven Kihlakunnassa on
tätä Kausan Käsitettä saattanut
kuulemaan ja luullaan se jos-
mista luuloa siellä ollaan.
Täydellisen ja jättävä vertauskohta
muinaiskausan maanalle painu-
misluulolle on mielestäni Nivalan
Kuulaman kertoma, että Lappa-
laiset ovat — metsälinnuiksi

47.

muuttaneet ja että sellainen
metsä lintu, jota ei kirjallissa
muistoksi, onkin lappalainen,
joka ei suuään toroi ihmisen
kaunua pitää.

Tämä Käsitys ei Kausan
Kulje minään yhtäjaksoisena
johtolankana jättiläis-tietojen
läpi ja useimmista tapauksista tulee
Kiu jiltä syystä Kyrvin vaikeaksi
päättää, mikä muisto on jättiläis-
muisto, mikä taas muisto sy-
Kyriseen rakvaan maahan asellu-
misesta, tahi asutus tieto.

Sitä aikka "jota vanhempi
ei ole" (!), Kuruin Haapajärven
johtaja äsken nimittämällä Lattis-
Kuum ajaksi ja sitä aikka
taas, "joka ei ole niin vanha
kuin Lattiskun aika", Hollo-
lan ajaksi. Tämä viimeinen ni-
mitys on Kyrvin luonnollinen jille
ajalle, Kun Haapajärven Kihla-

Pöytäkirja... jamaalla ja... kylläköhän on...

Kunta oli Hollolan pitäjään alle
 Keulawaan Orämaana, waan
 minkätähden sitä aikaa, jotta oli
 ennenkun koutu tuli Hollolan
 alle Keulawaan, Latliksuu aja
 si nimitetään, sitä on waikeaa ja
 noa. ^{xx} Latliksuu nimosa ole wai
 merat muodostamaan jostakin
~~miehen nimestä waan jos~~
~~siistakkaa si arveluun ole ja ennen~~
~~latikkaa eikeikki sen maantolun~~
~~lolan aikaa. sellaisia nimestä nimie~~
~~etta Latliksuu on se ole ennen~~
~~ariaa lattiin löylynekkään.~~
 Hollolan aikaa, on waikeaa ja
 tella, että ennen Hollolan aikaa
 jotta seunomisen nimesistä jout.
 Kunnan asioissa ollut, että kää
 nimestään oli rikokaudella siin
 onnalla. Yleensä ei kunnan asutus ti

* Luon. Taimittajille! Josse aina määrin olekaan: senyri
 Lyhtikään on Patkullin wou noudatankin erilaista järjest
 jasklaus Platta, jos
 noidän aikansa jattuu näiden luultemiresa.

~~En voi saada kirjasa
 täällä. Ne on jo joista
 tietojani hämälää tag
 deffäisiin.~~

* Katso Finland's Jordnatoren, Kirj Liljan
 strand. s. 57.
 * * Patkull, Klaus Platta, Katosi...
 Korchobran linna ja lään f. 66. Latliks

aika (ven. Latlikskoje vrenje) tarkoittane v. 1833 aikana
 d'etnalaisvaltaa Karjalassa, jota siihen aikaa klotto

m.)
 Asutus etelästä päin.

Poiijärwen pitäjään länteen päin pis
 täwäsi Jopukasa on Pitkäjärwi, jotta
 etelä pääsi on Lämsälakki. hakteen
 jistää Piltti niemellä sanotta pieni foi
 den ympäröimä niemi, jolla näytetään
 piirun sijaa (katso kuva) Piltin sijan
 koudalta on niemi noin 2 kyymäriä korke:
 ampama Kiin (tulwa) wou pinta. Ohau pin:
 tin sijan kokopaikan wiereä jähkijoispuu.
 tella on hauta, jotta on Keulawaan ollut
 jostakin yhteydosa asunukseen Kausa.
 Tällä paikalla kerrottaa "tämän juos:
 len" ensimmäisen asukkaan asunuseu
 ja Hämsälä oli hän juten muutta:
 aut.

Yhtäpitäviä eiwät kintukaan kaikkain kortomk:
 set ensimmäisistä asukkaista allest. Toitan onukaan
 olisi hänen pitänyt asua Kallida Kiljan järween pis:
 täwällä "Dauhalla niemellä". Tämä Dauhanie:
 mi on nykyään yltänsi pelloksi telty eikä asu:
 muksen jälkie muistola peltoa tehdeff. löylyneen.
 Näistäkään kahdesta tidosta eiwät wielä kail.

Kuus

X Osmankijärven asutus on yksimielisiä ollut. Järvijärven eteläosan tälle Waitinimelle nalla olevan Lahon talon nuotikkodan on ensimmäisen asukas kirkolla on tuo Jamainen "ensimmäinen asukas" tullut "Jawonta - Pär. Kalapiirttiä on pitänyt, mutta on muuttanut nämästä ja Ollilan sitä väliin matkan päästä olevalle Juan. paikalle on Kl. niemellä Taukseen paikalle taloa tekemään. Tähän asti olisi kalastamisella ja liinustamisella.

X Kun vielä uudelleen muistella Jättiläis. ja kappalaismuistojen alla kertomi ^{mitä} ^{isäni} kappalai-
resta tahi) Häimäläisistä Pyhäjärven Kälkyk-
sen seudulla, niin olen kaikille minulle kerrotut tiedot selästi päin asuttamisesta esittänyt.

Asutus idästä päin.

Pyhäjärven kirkon seudun vanhimpia asu-
mus paikkoja on ollut se, mistä vielä jäl-
kia näkyy Niemen ja Tikkalan talojen välillä
rajacidan kohdalla. Tähän on asuttanut
uinnalla Jalmen itä puolelta. Waan waikka
käytettiin noin alkuperäisiä Kulkuneuvoja,
oli hän kuitenkin jo enaata viljelevä mies.

Pyhäjärven järvelle ^{ensimmäinen} on asukas tullut
"Ristijärveltä, Kajaanin takaa". Mutta tätä tie-
don antoa on waikseulainen uskoa, Kunnistiläin

Kuinka myöhään Kajaanin taakse on asutus
lewinnyt. (Ristijärvellä on Pyhäjärven Kylä?)
muokkaat nimitä

Tawast Keugalla on Katajanmäen eli Pel-
likan paikka ensiksi wiljelty, waan asu-
mus paikka on ollut näiden alla, nykyisen
talonpaikan alapuolella, niin kutsutulla
"Koljosen ahteella". Tästä wäkän

matkaa pohjoiseen päin on Tawast Keugän
järvi, josta Joutukunta on nimensä saanut.
"Tawasti" sanoo kunteenaton rahwas on
keksinyt jille toisen syntyperän: järvelle
oli muika sunnuntai-
ant wendrella erään waimon Kausa,
ja mitenkä lieuse puolikoitu niin, että
waimolta ruusesi Keukä järven pu-
toamaan. Silloin pappi: "Tapaast"
Keukäis — ja siitä järven nimi.

Toinen, melkein yhtä vanha, kuin
Koljosen ahteella ^{ol} ^{ut} ^{ta} ^{ta} ^{ta} ^{ta} ^{ta} ^{ta}
Se talo on kuitenkin ensiksi ollut Häimä-
sydän maalla, Juhkajoen latwoilla, waan
on jialta muuttettu.

Tawast Keugän ja Kestilän kirkon vä-
lillä on ensimmäisiä asutuspaikkoja

muokkaat nimitä
pakenivat voutaisten
ryöstöjä, joten tarinan to-
teutaisuus on saanut
Mahdollinen.

Toinen: vieraankie-
lentaitoinen pappi sanoo
"ta fant kenkä"
A. Ro. 1908.

laakson talo, jonka ensimmäinen asukas,
Rumpusaapas nimeltään, vielä on rak-
waan elävänä muistorsa. Idästä päin
oli Rumpusaapas näille seuduille tullut.

Mulkualla ovat Nivala ja Tiron talot
vanhimmat. Laksinveljestä, jotka Tisalman
Nivalan nimellä diivat lähtenyt, ja Mul-
kuun järveksi olewalla Jaarolla ensiksi
taloa yhdessä pitäneet, ovat nämät talot
ensiksi rakentaneet. Uudisasukkailla oli
paljon vastusta Karhusta, jonka tähden toi-
nen mies lähti Lappiin. Siellä neuvoitui, että
piti hakata Korpi pois ja siirtää talo Kuitto-
joen varteen. Tämä tehtyä hävittäen Karhusta
Lapista pääsi mies pois, kum lupasi Owen
pielosa Jaisowan mustan lehmän vaidalle.
Illalla prami Lapisa lewolle ja kum saunalla
peräsi, niin oli kotonaan. Selonni jurtiwal
sitten toinen toisella puolella Kuittojoen sikiä
Karhusta sen Roomin ole vastusta ollut.

Kestilän kirkolta joki worta itään päin on Kä-
remlammeksi sanottu juuwantapaikka Kos-
kisen wälillä. Tämän Käremlammen saunalla
on nykyisin Joutakunnan ensimmäinen asukas

n) asunut, waan on Jitā Kohita muuttu-
nut Kangas Pietoon. ~~Widä Käremlammen~~
~~asujan muunasi asukas wäinöfrät:~~
~~aini.~~ Käremlampelaissella oli naapuri
Wäyryläin paikalla, Idonni Jiltasta Kap-
paleen matkaa itään päin; waan toisittain
eiwät naapurukset tienneet kum-
kun Wäyryläin on eräänä päivänä
näki joessa lastuja, jotka idästä
päin oliwat Kulusa. Siitä arwasi, että
jiltä matkaa olla asukas ja kum
lähti Käremlään, niin yhtytti kum
puolesta. — Wäyryläin asukkaan olisi
kertomuksen mukaan pitänyt Yli-
pattamosta tulla ja oli hänsiiskä
Käremlammen siwa Wäyryläin paikalle
Kulkenut ja eurenttiin Käremlammen
asukaota oli.

Käremlampelaissella oli taas Jamalla
tawalla, wirtassa Kulkenien lastujen
Kautta pääsyt tietämään, että Mul-
kualla oli asukas.

"14) Karjalain maasta" Kuruun asukas
tulleen Kuruun järven saunalla olewaa

Piipon taloon ja wälhiä myöhemmin, Kun
 Sawiselkäin kylää Kärämäen mylly-
 pesä pitäjässä ^{Antiosaari nimiselle paikalle} asukas mistä tienne
 tullutkaan" oli jo Piipon asukas niin
 mahtava, ettei olisi Sawiselkäin ase.
 Nasta middlään suwainnutkaan. Lii-
 an lähelle tuli mukamasta taloaan teke-
 mään! Toimen riidan syy oli se, että Sa-
 wiselkäin tulewa asukas kantoi Kon-
 tilla jawa tullestaan Wenetspalosta
 ja Kontista ^{walui} tippoi Sawiselkasta wettä
 sekä Kontajan selkään että myöskin
 Piipon auratulle. "Sentin Sawi-
 selkä^x tulot lääne minun kaitakseni,
 oli Piippo sanomit ja wida lisäunyt: "aj-
 hän täpsä olisi ruvenut elämään, wään
 Kun nous lähelle tulit asumaan, niin
 tulee perikato molemmille.

Peri kato ei kuitenkaan Piipon talol-
 le tullut: päinwartin waurastui se niin
 että pian oli:

"Tuhat turkin autawaa
 Jata jawaon Kantawaa".

x Tästä on sentukunta saanut ^{mukaa} ~~ruunassa~~ Riv: "Sawi-
 selät".

Jawan parretesi tuli myöskin "Pi-
 pou pilka jalkopruski", joka yhed-
 sa "Skolaisen Julakuitkan kausa"
 "kaikki köyhät kesään wai",
 tahi oli "Skolaan^x Wivillään".

Niin mahtawaksi ja merkilliseksi ko-
 nori Piipon talo, että jita "Pyhäksi Pi-
 pouksi" nimittämään ruvettiin ja mai-
 mittiin Suomen rimeen sen oikeisten
 suurten talojen rinnalla. Näitä suu-
 ria taloja on suun vanhaan ruuonitan-
 sa luettelta, wään, paha kyllä, muistel-
 tiin tätä luetteloa enään Koviin kylä-
 wetti ja useammasta toisinnosta:

- "Saarala Jawon rajalla,
- Pyhä Piippo Piippolassa,
- Pyypöinen Pyhäjoella,
- Pinolehto Tulkkilassa,
- Haapala Haurukylässä (Jemmetuä)
- Jina Tokki Torniossa".

Toimen luetteli näin:

"Jina Tokko Torniossa,

^{wankkejataloja}
 x Skola ja Skola, molemmat Piippolan Kir-
 kon kylässä.

"Lärkönen Hämsken maalla,
Pyhä Piippo Piippolasta".

Kolmas wila näin:

"Pyrkönen Pyhäjoessa,
Tina Tuppi Torniossa,
Manninen Kalajoessa,
Häntänen Hämsken maalla".

Asutus pohjoisesta päin.

Edellisestä mainitun Piipon talon nykyisen isäntä Janoi jille paikalle ensimmäisen asukkaan tulleen idästä päin, "Karjalasta", waa "Kärämäellä" altin aivan varman tietäwintään, että nykyinen tuonon kuuluisaan "Pyhään Piippo", kuin nykyinkin nykyiselle Ristkolan paikalle. Kärämäellä oli ^{ensimmäiset} asukkaat tulleet Pohjanmaalta.

Nivalan Wälitylästä olewaan Uppya nimelliseen taloon on nimittäin asukkaat tulleet Pohjanmaalta — Torniossa: puoli Uppya wäkiä (toisten mukaan Neulaja) Edisi ja wantalankoi Kävelä. — Toisen yhtiä wanka talo, kuin Uppya

a, on jamaa Wälitylästä Paahin-
ki (ja toiset sanovat: Paajinki, Pa-
diki*). Nimet Uppya ja Paahinki
awattin wälän prinomaisempia
ja tämä puolen musteelle tunte-
mattomia.

Kuonan järven saunalla olewaan
"Järwi Kuona" nimelliseen taloon
sanottiin asukkaan tulleen "Pohjan-
maalta" — aina Ruottinpuo-
lelta".

Asutus lännestä — jokien seusta.

Siihen aikaan, kun "Haapajärwi", Ni-
wala ja wieläpä Uliwieskaki oliwat
aiwan asujamettomat, lähti Kalajoelta
kolme miestä metsästämään ja ja-
malla nykyinkin useia talon paikkoja
katselamaan. Mieluinen paikka löy-
tyi ensiksi Juuraskoksen paikalta
Uliwieskasta, sitten Ojaniwa, Niwa-
lasta ja viimeksi Kattelus "Haapra-

* Padingiksi sanoo sitä Salmerius kirjassaan
... loka beskrif. om. Calajoki.

järvellä. Ojanniwa ja Kattelus awattiin
kaikkien ylläpitäwän Kertomuksen
mukaan, Seutukantensa vaakuumat
talot.

Joen suusta awat, Pohjajoen warte
Kutranoiset Pohjajärvelle tulleet.

Lehmä oli heillä matkasta ja Russ Py-
(nykyisen talonmyyjälle saapuvissa) ja
Pohjajoen Heiden perällä Dalvaan ru-
peivät tekemään siihen, niin sitoi-
wat lehmänsä ensialuksi paikun
Kiinni. Lehmälle sattui parhaaksi
tarpeen seno: "eiiksi Kutristi,
sitten mutristi". Sitä päättiwät
Dalon tekijät pauna talollensa ni-
meksi Kutranoisen.

"Keltjo" Silloni sanoi:
Kutris, mutris, lehmän
perse, "Sitä talo san-
nut nimensä" (!)

A. Es. Kesä 1908.

Kansan muistosta woisi kyllä kerroa paljon
kiertäisiä asutustietoja, jo oikein asiakseen
ottaisi niitä kaikkialta Kysellä. Tämän kir-
joittaja on paunut muistians ainoastaan niitä,
joita fattumalta on fattunut kuulemaan ja
keronut ne lupa semmoisia muodolla.
Kuun ne itse kuullut on. Näitä muistoista
ei käy selville, mistä päin Kysymyksestä

olewa Kihlakunta oikeastaan on asutettu:
Kaava luulee, sen asutetun jokaiselta
ilman suunnalta ja pitäköön nyt tämä
Kansan mielipide puoltane — niin
Kaava kun woipi —

Nykyisten pitäjien perustaminen.

Luoteltakoon nyt (Strandbergin nu-
kaava) nykyisten pitäjien perustamis-
voimasiluwt ja paunakoon näiden
numeroiden wälillä ne Kaavall pitä-
jen syntyä ja alkuperää Koskevat tiedot, joita
paunustajapainoista on.

Niwala kuudun saaneen nimensä
evästä NiwaKaijasta, joka oli Kotai-
sin nykyisen Ulvierkan pitäjään Nieme-
län Kylästä, Niwa-nimisen Kotken rau-
nalla olewasta talosta. Sälle Kaijalle fal-
tui Kerran tulemaan himo läkinnuäisensä
tawaraan: Kän warasti Niemelän talosta
lauppaan, leikkasi siltä paun poikki
ja wiskasi joään NiwaKotken olewan
myllyn ruutteen, sanos: "pärrää jiellä
nyt Niemelän jäärän pää". Tähän pä-

Sattuihinkin joku näkijä ja Niwa Kaijan
lähtyi lähtee pillonmestaan jatkoon
joka kotiseudultaan
~~Syönnäälle~~, nykyiseen Niwalan kylään,
joka nimestä on nimensä saanut ja
kylästä taas Koko pitäjäs.

Ruotsivoittoisille papilla ja virka-
mishille oli kiitteenkin mieluisampaa ruus-
ta pitäjistä nimittämään siellä alemman
Piisjärven nimestä saadulla Piisjärvi
nimityksellä. Mistä taas Piisjärvi on ni-
mensä saanut, siitä on eri-
laisia. Herra Pettersson^{xx} sanoo Piisjär-
vi nimen lyhennykseksi Pidätysjärvi
ja kertoo kuulunansa tarun Lappalai-
sista, jotka Haapajärvellä jatkoon ajel-
tuina lähtivät Trojokea myöten Kulkemaan-
joen suuntaan, waan Kun Piisjärvi suutteli
jäätynä, siivät woinetakaan matkansa
jatkaa ja tulivat siis matkallaan Pidä-
tetyksi. Kun jitten wihdoin pääsivät lähte-
mään, niin laelloivat: "Hyvästi nyt Haapajar-
ven suuret siijat, Pidätysjärven ^{piikkät} ~~suuret~~ hänt".

^x Kts. Oulun viikko Lauomat w. 1869 n 21.

^{xx} Suomen taru 1857 n 28.

⁹³⁾ Toisten mukaan on taas Piisjärvi saanut nimensä Pii-
seistä (=iniloista),
joita muuta lappalaisilla on en-
nen ollut järven rannalla terisirjoi-
na.

Kirkko on Niwalaan rakennettu vuonna
1682, mutta ensimmäinen vakituinen pappi
saatiin sinne vasta jata vuonna myöhem-
min eli vuonna 1782.

Haapajärvi on perustettu vuonna
1653, mutta ensimmäinen paikalla asuva
pappi tuli sinnekin vasta 1693.

Haapajärven lappalaisen perustettu pa-
kalla on nykyisin purettu "piispa tuivaksi"
sanotta kuone: siinä kuuluu piispa
Lengström, täällä Kotiapettajana ollostaan,
Koulua pitäneen.

Reisjärven saivat Kalajoen pitäjään
apilaiset asutopaikansa vuonna
1782, aluksi ensiksi asentoa omakir-
kolla ja sittenkin Alawieskassa. Ensi-
mäinen Reisjärven asuvista papista
ollut Rowa juoppo: hänen kerran saarna-
tessaan lähti missi nimeltä Parkkinen kes-

Ken saarnaa kirkosta pois. Pappi kuuttaa jälkeensä, että "mihin se Parkkinen men-
nes?" "Minä menen viinaa ryypymä-
mään, tule sinäkin" — sanoi Parkki-
nen.

Pyhäjärvi on perustettu puolivälissä 16ta sata-
lukua ja Pyhäjärvi sillä koko sen ajan
on laittanut nimensä alla, vaikka rahvaan
kertomuksen mukaan itsellään järvellä
ei tämä nimi kukaan ole ollut.

Kärsämäki on perustettu vuonna 1764. Nykyi-
sen kirkon kohdalla, mutta eteläpuolella
Pyhäjokea on pieni mäen ryppylä nimel-
tä Kärsämäki, joka on saanut nimensä
sistä, kun mustalainen sihen piippu Kär-
sänsä kadotti. Tällä maalla oli muuta
suuriksi aiottuakin kirkkoa rakentaa,
vaan luovuttii tästä hommasta, jittenkin
kumminkin maalta katosi kirkonrakennus-
kalle oli ehditty nimi laimata.

Haapavedelle, joka jettiin on ennen Kaapa-
järven nimeä kantanut, on saanut kirkon
joukkon aikaa myöhemmin, kuin Pyhä-

* Oulun Wäcker-Sanomisessa sanotaan 1850-luvulla
tai 1800-luvulla olleen kappalais Pyhäjärven etelä
nimistö aikojen kuluessa.

järvi.

Pulkkilaa on kirkko rakennettu jo vuonna
1671, mutta vuonna 1776 se ja
rahan kilvotettiin
Piippolasta, johon fikoi kirkko raken-
nuttain mutta vitaa oli jo silloinkin
rakennettaisiin se Piippolaan waan
jonne: taruu melkaa oli ^{Kirkko} kirkko ja
Piippolaan rakennetkin, waan Ken
"Pulkkinet sen yllä Käwiwäi Pulkki-
laan wotamaa" (!) niin jaiwat suik-
si itselleen kirkon. Toista sataa vuotta
(aina vuoteen 1775) kantoivat Piippo-
laiset mieli harmia rinnafansa täimän
kärityn wääröyden tähden mutta
silloin loppui Käsimus: "Kuinmaa
luokse lähetettiin asiansiikun Tuomaa-
lan Riisto, jonka ei luwattu Riisto-
ta ennen pois tulla, kuin asiansa
ajotuksi saisi. Mutta kolme vuotta
raitin Riisto "hallitusta pokku-
roida", ennen kuin tuli kirkon ri-
tinliisa ^{Kotiinsa} Kausa ja vuonna 1776 oli

Tiippolalaisiin kirkko. Mutta ko-
 wuutta jiti vielä näyttää piispaallakin,
 joka yhtyi Tukkilalaisiin, kun he was-
 tustivat pitäjään niin Rowin piispa-
 jakunnista ja olisivat lahtonsel, että
 Tiippolalaiset vielä heidänkin ja-
 pillensa saatawat maksaisivat, vaikka
 heillä jo oli omakin pappi tiedofa.
 Kun näet Tiippolan kirkon näitä Suo-
 maalan piirtöjä juotim, oli piispaakin
 läsnä; mutta ruotsiksi Käymälä Pisto
 isäntä viitautui niin aukkarasti piis-
 paan kausa tuosta pitäjään jakam-
 sei-karta, että piispaan täytyi yoi-
 selkää lähteä talosta pois.

Tiippolan kirkon nimin sanottiin olewan "Lüsa Mat-
 leena" ja syys miinkälähdän kirkolle on waimon-
 puolen nimi annettu on se, että waimonpuoli
 on ensimäiseksi sen lallian alle haudattu.†)

Kostilään ruvettiin kirkkoa rakentamaan vuonna
 1854 ja kolme vuotta myöhemmin keli siitä sirtyinen
 Tiippolaan kuuluvakappeli.

† Huone on vielä pystyksi wastapäätä ^{ryparwan} ~~saunan~~
 pappilan pyytinkiä.

9.

"Isän vihan" muistoja.

Elköön lukija leulko näiden ~~le-~~
~~pana~~ ~~olevan~~ ~~kattomista~~ tietojen
 yksinomaan olewan siihen sotaan kuu-
 luvia, jota historiafa Isoksi wi-
 haksi faudtaan. Haapajärven kirk-
 lakunnasta (niinkuin muualsakin)
 si osattu sotaa yleisesti erottaa
 Isosta vihasta erittäin ja siitä syys-
 lä pitää laiman kirjoittaja yllä olewan
 otsakirjoituksen sopiwan näille sota-
 muistojen kakkaleille, jotka tästä alau-
 pansa pitäjittäni luetellaan.

Reisjärven pitäjän.

Lähellä sitä paikkaa, jossa Kalajoki
 saa alkunsa Reisjärvenstä on "Ikantö"
 nimellinen talo, jonka wiserofä nä-
 kyy nyvoin epäselwia wallitukseen
 jälkii. Täältä paikalta on löydetty
 rautainia eriskummallina esine,
 jota minä olen arwannut Kanuu-
 nan laivatii osaksi. Tarkalla tiedes-
 tellemisellä sain seuraawat nämävät
 jk, pahoin pelkään, arwotamat

Kausan muistoksi wisla olewat tiedot
tämä paikasta, joka historian tutki-
joille jo on antanut paljon waiwas.
(Kausan kertomus tapaa jällytän läp-
kin niin paljon kuin mahdollista).
Reisjärven pohjoispuolella kolme
wauhuuta taloa owat Skautsi, Hylki-
lä ja Sitkia, jotka awat alkuperäinen
nimeuri saaneet Juraawalla tavalla.
Kun se Jatakerra Skautsi (!) jilloin J-
souwihan aikana tuli tänne Reis-
järvelle, niin hän eusin majaili Reis-
järven pohjois rannikolla, mutta
maan laata si ollu niillä seudain
hänenä mieluisen, joutakalidenhän
Hylkäri per rannikon ja muuttas-
yli lahden Skautsin nimeen ja sitä
paikkaa, jonka hän Hylkäri, ruwetti,
sitä syystä sanomaan Hylkiläksi.
Mutta kun Jola armeija (!) muutti Jii-
kon nimeen jota nyt Skautsiksi sa-
nolaa niin ke hywin mielistyivät
siihen paikkaan ja rakensivat siihen
"linnutukseen eli warustukseen", jota

päällikön mukaan. Ruwettiin Skaut-
siksi sanomaan. Mutta tällä rann-
kolla oli jo ennestäänkin ihmis-
asunto ja Esko nimellinen mai-
nio (!) mies asui siinä. Armei-
jan edestä piti Eskon paasta pois
ja hän teki pakopirtin itselleen
nykyiselle Sitkiän paikalle, joka
on nimensi saanut siitä, kun Esko
siihen asetuttuansa sanoi "Jura-
laisille" (!) että: "Sitkiälle pitää,
jos vihollinen meidät täältä
löytää." Kun Esko oli asetettu
Sitkiään asumaan tuli "kullamies"
Jinne Eskon luokse ja sanoi:
"tule pois Esko likaa syömään".
Waan Esko ei lähtenyt. Kerran
taas täytyi Eskon meidän vihelli-
siltään piiloon heinälatoon: wi-
holliset pisteliwit heinälatoon
ja sanoivat: "tule pois Esko li-
kaa syömään".

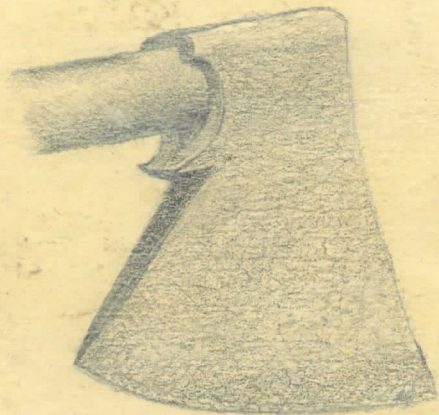
Nämäat Reisjärven Skautsin
torialle hywin wahan walainstunta

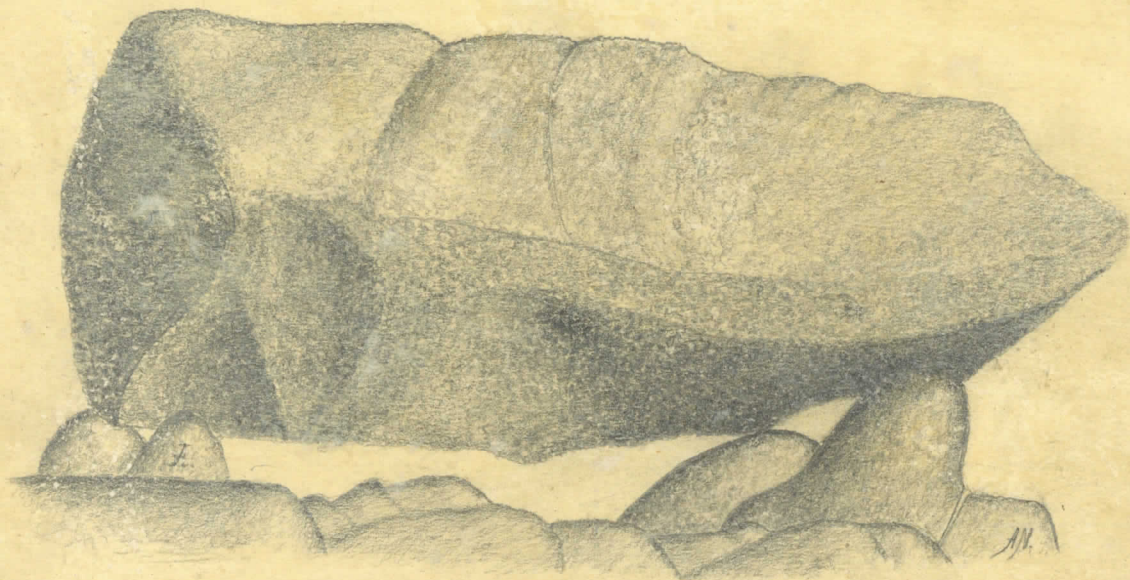
J. W. Carter
Reinjärvi, Pitkäjärvi?

? J. W. Castrén, Haapa-
järven kirkk. s. 31

Kirves Kärpäimällä.

Jalkalan kiwi Pyhäjärvellä.
Kivisi kannota ensinköän.

antavat Rauman kertomukset olen
tallonnut paperille ja anna siitä
lyhyesti, että ne ovat ainoat, mitä
Rauma enään minun luultakseni
Kosko Skautsista muistaa kertoa.
Tulitien ja nykyisten historian tut-
kijain keskuudessa Skautsista tui-
tellaan tällä paikalla joitakin.

Kalajoen pitäjään kertomukset
vuodelta 1754 on seuraava juttu:
"Reisjärven Rauhalla 3½ penin-
kulmaa Siemin kappelista on tie-
tawalleja, josta eräs Jochem von
Doi on asunut; hänen tyttärensä
Ingeborgin on Morolf Lestistä
jotawoimalla ryöstänyt." —

Tämän johdosta Janoo J. R. As.
jelin kirjoitusserfauksessa: "Otelin
pitäjältä wauhan ajan muistoja:
"Mistä tuo juttu on syntynyt? Jochem
von Doi ja Morolf ovat aivan
outoja nimia Suomen historiassa.
Mathesius Janoo, että Skautsi Reisi-

* Waasan Sanomat v 1879 n. 4.

5.) Reisjärvelle perustettiin v. 1658.
Wenäläisiä vastaan, mutta ken-
tiedämme, mitä werisiä viitoja
Kaarlo Kuningas ja aikansa
Kasti Hämeen ja Sawon rajalla,
jota hän w. 1446. jani kuusi
vapaa-sukuista miestä ja kuusi
talonpoikaa uudestaan Käymään
port. Korsholman linna ja lääni
p. 64). niin voisimme ehkä ar-
wata, että Kaarlo Kuningas läms-
äli asettanut pienempiä jota-
joukkoja Hämeäisten ja Sawo-
laisten raja viitoja ostamaan.
— — — — — Tuhon aikaan usein
käytettiin ukromalaisia palk-
kasotureita, jota yllämainitut
oudot nimet muistuttawat.
Ajau mukaisesti on myöskin, että
jotapäälliköt rauhan Westäer-
potiivat Korkeuänsä."

Lopullista ratkaisunsa jääpi Reisjär-
ven Skautsi tutkinnukselta v.
dottamaan ja tulewa tutkimus katiel:

Kth. Hist. Arkisto.
VIII. 182

(ja paremmin arvoiltiin!)
 Koon myöskin sitä vaurasta esinettä,
 joka museossa nyt on Rannun
 laivettiin raksi arvoiltuna. Järkka
 muinaisten joutavien tunteja, voi
 pi eikä sen joutavalla päättää, mi-
 ninkä aikaa Skandin. paikalla
 on liunovitus ollut.

Reisjärven pitäjän eteläisimmässä
 jopukassa olevan Wäntäläisjärven
 luona on isonvilkan aikuisen pi-
 lopirttien raunioita. Mutta waa-
 rallista on ollut elämä siihen aikaan,
 näinkin takauksen takana ja ero-
 maasta: hawupsilla on pitänyt
 jälkeensä wäläät jinne menne-
 sään, muuten ovat "Koiran Ruonto-
 laiset" löytäneet.

Jäppiläi taloon Reisjärvellä
 on asukkaat tulleet Sawosta, Jäppi-
 lään pitäjäästä isonvilkan pakoon

Laapajärven pitäjäs.

Tuo kaikkialla tavattava kertomus wihan
 aikaan järven upotetusta kirkon kellosta,
 on myöskin "Laapajärvellä tavattavana".
 Waan Laapajärven paunusta Kellosta on
 vielä se taru, että se kello järvenpää-
 woiksi liikkua paikasta toiseen ja we-
 deutti Kalwosfalkin kuulun joutkus
 käyvään.

Slidensperältä
 Pyhäjärven ~~Kirkolta~~ Laapajärven Kir-
 kolla kartalla kuvattu maantie on niin-
 janoakseni luonon tekemiä: kello
 wäli on nyt yleensä Restawo Piekka
 järkka, jota myöten ^{hain} karrylläkin wattaa
 aiwan hyöin kulkea, wäikkie siihen te-
 kemällä ole koskassa tietä tehty.
 Kuuluupa Kerraan Kuusmöörikin waa-
 nuilla tätä järkkäs myöten ajaneen.
 Tätä "pitkän Raukkaan tietä" ovat
 rypfät "wihan aikana" kulkeneet
 ja tottapa heillä ei liene ollut kawa-
 dia Kuormaston kuluttamiseen, Kos-
 kalla rakwas kertoo, että sen sen.
 Sen ihmisiä oliwat pakottaneet

ruokawarojansa Kautamaan. Näi-
den Kautajien joukosta jättiin olemaan
muuan niin rauhokas mies, että
Kautoi joukko kului yllämain. Koko-
tuon julkaisun matkan. Olivat ryysit-
kin ilmoitellut ja sanoneet: "waukka"
musikki, ei yltään polvet wauka.
Jänän waukan miehen nimi oli Ant-
ti Purda ja oli hän nykyisen Jo-
hannaon ulkon "Ukkowarin" isä.

— Haapajärveltä Karsimäelle
maunwän maantien lähellä noin
8 ryysin wirtaa H. jäsenen kirkolta (Jo-
meron kankaalla) ovat Raahen por-
warit wihan aikana pakopirttejä
pitäneet. Joku saunissa paikalla
jennoinen kuin saunan pesä, joka
on jissään pudonnut. Raunioin wä-
restä on löydetty "hywin looki-
nauta kirkas", waan tunkkaan
kukaan joutunen.

Nivalan pitäjäs.

Nivalan puolustajana Rysän wäki-
wallanta 1808 — 1809 vuoden jodan ai-
kana on ollut eräs jissipäällikkö
kerik Patron: hän on ollut hywin
kiiwas ja lujakätinen mies. —

Niin tarkasti on Nivalasta kaikki
ruokawarat ryöstetty, että Rys-
sätkin ovat olleet Kowin wäen
puutteesta: itse kuolleen jäät-
neen wäen saada olivat muu-
tamattakin talosta tunkista kai-
wanneet ja wäkäsen sunin edes-
sulaittansa olivat riidalla jaka-
neet.

Wihlapurolle, Heiskalle ja Raudas-
korsella on Isak wihan aikuisia
pakopirttejä. — Useasta talosta
on Koiran kaulalle talwella Rota,
joka Kantonuksen mukana on wi-
han aikana ollut jydän maalla pa-
kopirttina.

Kalilan talosta, Malisgerällä wittiwäl

rysät yöläsi kyyvästä vaurasta. Yksi oli waan wahtina katolla. - Suoma-
lainen jiski joukko tuli, waan kukaan
kairalla oli puu kädessä, ei wahtu-
na olewa Rysä osannut muuta tie-
tää, kuin, että metsä oli lähtenyt liik-
keelle. Hän muuttaa jawa torwesta
sisään: "a metsä lähenee, a
metsä lähenee", waan jätkö ne
wäyneet rysät ~~sisäsi~~ jaksuivat
pahaksi euteeksi ymmärtää. Sissit
ampuivat walehin eusikki ja tu-
kehuttivat kairkki sisäsi olewat
rysfät sawuun. Lähellä olewaan Wi-
häjärween grantiin filten rysfät waadot
kaakkoispuolimaisaan lahteen, jota
sillä seyytä sanotaan Wenuäläis-
lahdeksi.

Hlaapaweden pitäjäs.

Rytkynjärween rannalla olewalta "pako-
kaukaalta" on kallioluolasta löydetty
pyöröä tekoon wautakello ja wisa:
joka kappainen piippu. Piippu oli niin

perstantunut, että se nostaa wa-
josi, waan kello kumkku vielä
olewan kellona Jarjanperällä.

Useita muitakin pakopiirtin paikkoja
muistaa rahwas luetella: Pirnes-
järween rannalla olewan Kiwilah-
den talon luona on muuan ollut
esimerkiksi.

Peninkulman matka Hlaapajär-
westi yöspäin au jaari Lyläjoesta,
"Kärjäsaari (nimetään), jolla sano-
taan muina Wenujain ja Ruotsin
wallan asiainiosta tärhellisistä wal-
talluunsa asioista keskustelleen."

Karsämäen pitäjäs en gattu:
nut "isou wihan" muistoksi jwur-
minnikän lairia kudemmaan: jo-
ku Koivan kaula salwoksien kote
oli wihan aikana pakopiirtini
ollut - siinä kailski.

Pyhäjärween pitäjäs
taas niitä kylli joaljoukin ker-
rottiin, waan grää ariallisimpia
* Kts. "Mehiläinen" 1837. Toukokuu.

oliivat nuo "Lokkeloisen" ja "Lau-
vikaisen" tarut, joita kerrotaan
Suomeen josta murhas-
sa.

Kirkon kellon ovat ryysyt Saunon,
jokseen, läkselle kirkkoa upottaneet,
seurustaisia hautaus paikkoja, joi-
tiin "ryysyä on vilkan aikaa. Kau-
dattu" on siellä täällä, wiskäpö
on josta laupittin, johon ryysyt on
sullottu (Alustinlauppi).

Heikki, Matti ja Tuomas Kutra-
moinen ovat olleet Jisfi päälliköitä
ja asuneet nykyisellä Kutra-
sen paikalla. Matti oliwat ryysyt
Kerran jaanot waujeksi Alatalon
Jaunaan, jossa ryysyt majailiivat.
Joiset welpit hakkiwat ja Matti wil-
kutti Kättään Jaunaan ikkunasta. Tu-
omas näki sen, tuli Jaunaan awella
ja karjasi: "miehä minun welpeni!"
Silloin Matti perkkättiin selos ja yll-
desä siten salpasiiwat ryysyt Jaunaan
ja polttiwat. Rahaa koettiwat ryysyt

t.
tarjota, waa Tuomas täytlän
tuuralla tarjoajan käden poikki.

Pistijärven takana jydäin maalla on puut:
teilla warustettu ryysä koiwo mutta nyky-
jään ainakin ihau kuiuwa wadesta. "Jotkut
lähiseutalaiset arweliwat tätä ison-
wikau aikunoksi tawaran säilytys kai-
woksi.

Puppolan ja Kestilän piläjäsen

Isou wikau muistot ovat kaikki
minulta kuitamatta jääneet, jollei
Pyhännä järwenä oleuraldeuäläis-
saarta ja heiwiskäi nisuus hantattu
aarretta, jolla on ^{telsty} ~~syntynyt~~ ucuäläisellä
Sutakemalla ryöseläijistä warkoista +
tardota mitkin lukea. Sitä, euseppi,
mutta myötkin sitä kaja naiseusria
dotamuisoja kuuue kerrallawan

Lukkilan Kappelisa.

Jäällä löytyy "sodan aikuisia"
kertomuksia kirkista mäen tory-
väistä, tien kääntäistä, kiewistä ja kau-
wista; sanella Jaunaan: eipi löydy
paljon sitä paikkaa, josta ei jolaki jö:

San aikuisia tiedettäni kertoa.
 Yhtä sentua on Jotajoukko Kulkurit,
 toisalle on "laseeratet" (haavoite-
 tet) Kulkijalut, tuohon on haavo-
 satta rypsiä, tuohon juomalasi-
 sia, tuohon on ollut aikomus waltia
 rakentaa j. n. e. j. n. e.

Näiden kaikkien luotteluun on
 mahdotonta ja tarpeetonta.
 Mutta mitä "Pulkkilan tappelusta"
 vielä muistettiin, se eikki luki-
 ja muuttia. Siitä kosta nyt
 telidi kertomuksen yksin amaresti
 niiden tietojen perusteella, joita
 Pulkkilasa kerrottiin *.

Marian päivän aikana 1808 tuli eu-
 riksi wenujain solawäkes Pulkkilaan.
 josta kulkivat Rowdälteen. Sen jälkeen
 tuli ^{jonakkeen} (Huhliksuu loppupäivänsä (perjantai-
 tahi lau'antai) wenujain armeija Pulk-
 kilaan^m ylipäälein, janiwat wahteja
 jokaisen maantien erkanemaan tien^m

* Paras kertoja oli "Sepän aron muori" Kaisa Suorsa,
 joka nykyjään on kuollut. Minun kulkijani oli hän vielä
 jollakseen wainuunsa. ^{siinä} 95 vuoden wanhasta
 si woi toiwottaa. Hän oli syntynyt v. 1791 ja oli siis 1808 w. w.
 Pulkkilan tappelun aikana jo 17 vuoden waihi.

naaraan. Koko seuden ryöstivät
 ensi tökköön puditaaksi: lehmät ja
 kaikki muutkin elukat, waatteet
 ja rahat. Joka talosa tarkastettiin
 lattiain alustettiin ja sielläkai ne
 useain rahi warat löytyiwätkin.
 1 päivänä Loukkoluuta, joka oli py-
 häpäivä, hakkasivat ne kirkon ja
 Orwakkaukkaan wälillä olewan ja:
 Rean metsän ja solatamusta saut-
 tiin heidän siren walinistawan. Joo-
 saawana päivänä wiela jollakseen
 saanu hämääräsi olivat wanksemmat
 iteniset kuulleet Kiwääsin Loukkauk-
 sen ja ^{Niitokselasta gräim.} ~~ajorwal~~ ^{siitä pygystä} kaikki
 lajaretkesi ylö, ja niiden karkellin
 kiereen kyyttiä lähtien jatkoon Oja-
 taha nimiseen taloon* ja kolita wäl-
 tiin Witaajan toista puolelta walttoa
 ja myöten ruotsin Jotajoukon tulewan.
 He juoksiswat Rowaa kyyttiä kesti-
 wää wankse myöten Jakuola nimi-
 sen talon kartanolla. Paälliköt me-
 niwät tupaan ja kyytyivät kiwäästi:

"Onko ryysä täällä!" Euvanta kättään
 vastaan; "si ole täällä ^{mutta}
 kirkon takana se on". Silloin lähti:
 roat jotain kiel pitemmällä tuumilla.
 Kouta alkoi kiiväärit väikkä.
 Oella ja "syntyi jemmoinen vätkä"
 kuin jos myrsky kiivaasti löisi
 jää sakeita tuohi kattoon". Loman.
 ta aina pamahti kaunonakin ja sitä
 leikkia kesti noin kello 1/2 eli 1²
 päivällä, jolloin se aivan ylt' äkkiä
 lakkaasi. Waan kouta alkoi taas tuhat-
 ta uudemasti, mutta si kestängt kuin
 väkän aikaa, jolloin tykkianan perhesi.
 Suomalaiset kaavoitellut oli kulje-
 tettu Näsi nimiselle paikalle
 josta silloin oli Korppadiin torppa.
 Surkealla äänellä jolla kaavoitellut
 huusiwat: "wettä, wetttä". Korwolla
 wetttä waettiin, waan ^{noisin} paljon piti
 mies parat tarwitsewatkii. - Yhtä
 Ruotsin upseeria sinä laitettiin pols-
 tarien päälle nekaen, Ollun wieti:
 wäksi: Vänetti oli jalat ^{piikki} ~~lapi~~ ^{lapi} ~~ammulla~~.

u).
 Päivä oli niin helteinen, että vaikka
 nautki aamulla oli newoseukin kerti:
 wätä, niin illapäivällä jo lumimyygk:
 mäsi jotain kiel kahlasiwat. Ros-
 puutti tuli nyt niin paha ja tulwa
 niin korkea, että Ruotsin jolawäentäy-
 tyi ~~edellä~~ ~~suomalaisten~~ ~~päivä~~ ~~olas:~~
 Kelli joutui aikaa kylästä. Yllipääl-
 likkö asui Jokitalo nimisessä talof.
 joka on toisella puolella julkkilan ^{joen} ~~ojan~~
 kuin kirkas on. Waan kun joki oli
 tulwillaan si kirkon puolella olewa
 soitto kunta päätyt yllipäälliköl:
 leen joittamaan, jontatalon piti joki:
 rannalle mennä ja siitä pitiä "kuunias
 näyttää" päällikölle. Ruosta ja waal-
 tasta oli nowa pöytä joka jotain:
 hilla, että kylän asukkailla Tulwan
 väkän tarkentua läksi Ruotsin
 sotawäki Sawoon joan marssimaan
 mutta paljon jäi keittiä siukkoja ja
 keuruja ja suytämsä ne liwästyivät
 pilkkiin keurä: niillä kun Sawosta

myötäpäivä kulettiin.

Muutamasta siunasta tiedettiin ker-
ton, että hän oli oikean Kainalon
väkän alapuolelta läpi ammutta
"Kinnun ja Kartian Hautta" mutta non-
ni ylitäkyvin, keräsi maattuansa syys-
puoleen ylös ja asti armeijaan.

Tulostansa Pulkkilaa oliivat Jiekat
Kertonset Kylan aoukkaalle seura-
waller tavalla: Ruotain wäkeä tuli
kolmelta suunnalta. Yksi joukko
tuli maantista Oulusta jäin siis Rod-
limesta toinen joki warta alkaalta
jäin siis jolijoi^{sta} tuoteesta ja kol-
mas Karhukankaalta siis luoteestapäin.
Tämän kolmielta tulaan tähden oli
waara suuri, että jos amaa väkeä
tulisi ampuneeksi sawun ja usman
kämärä ja pelkurit olivat jo alka-
neet jola riunoja. Rin huutaa, että
ama wäki ampua. Waan si Kuiton
Kaan niin tapahtunut.

Syksyllä "täiri alla Nikkelin aikoja"

tuli swäinä iltana Ruotain jola-
wäki Pulkkilaa, oliwat yötä ja
läksiwät seuraamaan ammaa
Oulaa kolmi marsijaa. Sitte seu-
raavana päivänä alkoi wenuajan
armeijan osastoja marssia Heiden
jälkimmästä ja joljon heitä oli, koska
Kadun päiwänä yhtämittain waan
kullsi. Yhden konyppainia oliivat
majoitantset Kylään, Kakkri ja kol-
me miestä aina taloussa; waan
nekin katosiwat syystalwella ja
Tornioon panottiin Heiden mene-
wän. Sitte~~n~~ ~~kuu~~ ~~ruota~~ ~~tuli~~ ~~jalari~~
~~tate~~ ~~Kuopion~~ ~~tisti~~ ~~Kywin~~ ~~wäkeä~~ ~~ja~~
~~tavustitid.~~